

Den arkæologiske kulturarv skal sikres

- røster i debatten omkring spørgsmålet: hvordan?

Af mag. art. Olfert Voss og stud. mag. Jette Rostock, Arkæologisk Forum

Introduktion

Målet er - og har altid været - at sikre den arkæologiske kulturarv for fremtiden, og med den nye museumslov i hånden har vi fået nogle muligheder som vi ikke havde tidligere. Men en lov gør det ikke alene! Der må også lægges en strategi for hvorledes målet nås. En sådan overordnet strategi eksisterer ikke i dag! Set i et retrospektivt lys mener vi at der også tidligere har manglet en bæredygtig strategi for den arkæologiske virksomhed. Måske havde situationen for den arkæologiske kulturarv ikke været helt så kritisk i dag hvis dansk arkæologi for mere end et årti siden havde lyttet til de røster der dengang lød for en forskningsbaseret strategi. Men nu er der ingen vej udenom. Vi må alle tage del i diskussionerne, og lytte til både gamle og nye stemmer i debatten, hvis vi skal nå målet.

Til denne artikel har vi derfor fundet forskellige stemmer frem. Vores egen er naturligvis den gennemgående og strukturerende, og som forfattere er det også os der har udvalgt stemmerne. Hele artiklen er bygget op omkring disse stemmer som i artiklen har bevaret deres selvstændighed i form af citater. De er hentet: dels fra aftaler, love og bestemmelser, dels fra tidligere skrifter af henholdsvis Henrik Thrane (*Aarbøger* 1999) og Torsten Madsen (*Arkæologiske Udgravninger i Danmark* 1987), og dels fra nogle samtaler vi har haft med Steen Hvass, direktør for Kulturarvsstyrelsen (KUAS), og Carsten U. Larsen, direktør for Nationalmuseet. Samtalerne fandt sted i juli og august 2002 og berørte bl.a. Maltakonventionen, Museumsloven, den arkæologiske virksomhed, administrationen af denne, og forholdet mellem forskning og arkæologiske undersøgelser.

Maltakonventionen og museumsloven

Forhåbningerne til både Maltakonventionen og den nye museumslov, der blev vedtaget 15. maj 2001 og som pr. 1. januar 2003 træder i fuld kraft, er store. Men hvis loven virkelig skal få en betydning for sikringen af kulturarven skal der også en målrettet indsats til. I sin tale den 20. januar 2000 ved Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskabs 175 års jubilæum (*Aarbøger* 1999:271) sagde Henrik Thrane således:

"Dansk arkæologi (...) befinder sig i en eksistentiel krise her og nu. Alarmklokkerne har ringet i årevis, både herhjemme og ude i den store verden, (...)"

Og hen mod slutningen af talen (*Aarbøger* 1999:273) sagde han videre:

"Det mest presserende behov er at bruge Maltakonventionen positivt og målbevidst. Den forpligter nemlig Europas stater til at bevare fortidsminderne. Det er moralen og etikken: ikke at udgrave så meget som muligt for at berolige arkæologernes misledte samvittighed og være solidarisk med det samfund, der så absolut ikke opfører sig på en bæredygtig maner, når det er kulturarven det gælder. Holdningen hos de enkelte involverede arkæologer, i administrationen, på tinge, og i befolkningen skal ændres, så det forstås, at man ikke kan grave sig ud af krisen. Den skal forebygges ved bevaring af i hvert fald et repræsentativt udsnit af kulturarven. Her ligger Dansk - og europæisk arkæologis skæbnetunge valg".

Det er 10 år siden at daværende Rigsantikvar, Olaf Olsen, skrev under på Maltakonventionen (*European Convention on the protection of the archaeological heritage*, Valetta, 16. 1. 1992),

og siden har vi ventet på at Danmark officielt skulle ratificere den. En væsentlig hindring for ratificering har været at den danske lovgivning for kulturarven (museumsloven) dengang ikke i tilstrækkelig grad levede op til Maltakonventions krav. Især Maltakonventionens Artikel 4 og 5 gav problemer. Artikel 4:

"Each Party undertakes to implement measures for the physical protection of the archaeological heritage, making provision, as circumstances demand:

- i for the acquisition or protection by other appropriate means by the public authorities of areas intended to constitute archaeological reserves;
- ii for the conservation and maintenance of the archaeological heritage, preferably in situ;
- iii for (...)"

Og Artikel 5:

" Each Party undertakes:

- i to seek to reconcile and combine the respective requirements of archaeology and development plans by ensuring that archaeologists participate:
  - a in planning policies designed to ensure well-balanced strategies for the protection, conservation and enhancement of sites of archaeological interest;
  - b (...);
- ii to ensure that archaeologists, town and regional planners systematically consult one another in order to permit:
  - a the modification of development plans likely to have adverse effects on the archaeological heritage;
  - b the allocation of sufficient time and resources for an appropriate scientific study to be made of the site and for its findings to be published;
- iii to ensure that environmental impact assessments and the resulting decisions involve full consideration of archaeological sites and their settings;
- iv to make provision, when elements of the archaeological heritage have been found during development work, for their conservation in situ when feasible;
- v to ensure (...)"

I juli 2002 stillede vi Steen Hvass spørgsmål om Maltakonventionen og om hvornår en ratificering kunne ske?:

"Bestemmelserne i Maltakonventionen er blevet indarbejdet i den nye museumslov (vedtaget d. 15. maj 2001), og derfor kom museumsloven til at dække et bredere område end tidligere. Fra Maltakonventionens artikel 4 og 5 kommer bestemmelserne om bevaringen af den arkæologiske arv in situ. Det er en væsentlig del af museumsloven og med oprettelsen af KUAS har vi fået bedre muligheder for at bevare in situ end før, hvor fredning og udgravning lå i to ministerier. Maltakonventionen vil derfor kunne behandles af Folketinget i efterårs-samlingen.

Målet med Maltakonventionen og med den danske museumslov er at de arkæologiske levn skal bevares på stedet, og kun i nødsfald udgraves. Derfor har vi bestemmelserne der sikrer at museerne er med meget tidligt i den fysiske planlægning. Det skulle medvirke til at man ved jordarbejder kan ændre planerne, således at man undgår at skulle udgrave væsentlige arkæologiske fund".

I Museumslovens Kapitel 8 § 23 står:

"Kulturministeren og de statslige og statsanerkendte museer skal gennem samarbejde med plan- og fredningsmyndighederne virke for, at væsentlige bevaringsværdier sikres for eftertiden.

Stk. 2. Planmyndighederne skal inddrage vedkommende statslige eller statsanerkendte kulturhistoriske museum, når der udarbejdes en regionplan, kommuneplan eller lokalplan, der berører bevaringsværdier".

Og i Museumslovens Kapitel 8 § 27 står:

"*Stk. 8.* Finder Kultuministeren, at det pågældende fortidsminde bør bevares på stedet for eftertiden, kan kulturministeren erhverve fortidsmindet og evt. omkringliggende areal. Erhvervelsen kan ske ved ekspropriation efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom".

Vi har således fået en museumslov som lever op til Maltakonventionens bestemmelser - men det betyder naturligvis ikke at en dansk ratificering kan vente endnu 10 år. En ratificering af

Maltakonventionen er stadig væsentlig. Den forpligter internationalt, og i aftalen ligger der bl.a. også en forståelse af at den arkæologiske kulturarv ikke er en national arv, men en international.

Bevaring på stedet

En væsentlig målsætning i Maltakonventionen er at bevare den arkæologiske kulturarv på stedet - som en arkæologisk reserve for fremtidens forskning - og den nye museumslov giver mulighed for dette. Men er bevaring på stedet også KUAS målsætning? Og hvordan skal dansk arkæologi blive i stand til at løfte opgaven? Vores samtale med Steen Hvass viste at der arbejdes med flere tiltag i den forbindelse - Steen Hvass sagde:

"Det er væsentligt at få gemt til eftertiden. Det er den røde tråd der går gennem museumsloven med hensyn til arkæologien - det er sådan set at grave så lidt som muligt, og kun grave det som er nødvendigt. De værktøjer vi har beskrevet i museumsloven - som man i dag politisk kan få igennem - er at sikre den tidlige inddragelse i planlægningen, og det er skadevolderprincippet".

"Nu er der ført en masse arbejdsopgaver sammen - alt arkæologi er samlet i et enkelt kontor - og vi kan få et samlet overblik. Det må være den første forudsætning for at sikre bevaring på stedet. For første forudsætning for at kunne bevare på stedet, er at vi kender det. Og en forudsætning for at vi kan gå ud til kommuner og amter og sige: "Nu skal I passe på fortidsminderne", er at de er kendte og tilgængelige.

Derfor er der også afsat særlige midler til at foretage en registrering af særlig vigtige fundpladser, og det er et arbejde der skal afsluttes inden for de næste par år. I samarbejde med lokalmuseerne vil vi samle hele vor viden om de arkæologiske fundpladser i en database. I denne database vil planmyndighederne umiddelbart kunne se hvor der er betydningsfulde lokaliteter som ganske vist ikke er fredede, men som det vil være kostbart for bygherren, grusgraveren eller anlægsmyndigheden at få udgravet før der kan foretages noget på stedet".

Men hvad med alle de grave, bopladser, befæstninger og andre fund vi endnu ikke kender til? Og vi spurgte derfor Steen Hvass: "Denne database vil kun komme til at omfatte en mindre del af de fundlokaliteter der ligger skjult under jordoverfladen, og de er udsat for en fortsat ødelæggelse på grund af dyrkning. Hvad kan man gøre for bevaringen af disse lokaliteter?" - Svaret lød:

"Vi forbereder i øjeblikket en informationskampagne der skal oplyse om den nye museumslov, og netop fortælle at man ved jordarbejde, herunder dyrkning, stadig vil finde hidtil ukendte, men betydningsfulde fund som skal anmeldes til museerne så snart man støder på dem.

Ved pløjning skrælles der hvert år så tynde lag af fundpladsen at det kun undtagelsesvist bemærkes. Derfor er der ikke meget at gøre ved den almindelige dyrkning, men hvad angår dybdepløjning og andre jordbehandlingsmetoder, så er KUAS inde på at udbrede kendskabet til dyrkningsmetoder der kan skåne fortidsminderne under jordoverfladen.

Vi er godt klar over at databasen ikke vil dække alt, men vi vil hellere stille det til rådighed som man ved, end at holde det hele skjult.

De nye fundpladser der vil komme frem, må vi tage stilling til når man træffer dem, og så se på om det er nødvendigt at udgrave eller om der bør ske en bevaring på en eller anden måde. Der er to kriterier som er vigtige ved en fredning eller anden form for bevaringsinitiativ: Hvilken helhed indgår objektet i, og hvor væsentligt er det. Hvis det har national betydning, er det statens ansvar, og hvis det har regional betydning må det være amtets eller kommunens opgave at sikre en bevaring. Flintminerne ved Hov i Thy er fx en klar national bevaringsopgave".

Og Steen Hvass sagde videre:

"Ved prioriteringen af undersøgelsen af de anlæg der er truede af dyrkning, medvirker Det Arkæologisk Faglige Råd (DAR) der trækker på den samlede arkæologiske viden i hele Danmark. I den rapport der kommer om kulturarvens forvaltning, står der direkte at det er en væsentlig opgave for varetagelsen af kulturarven at administrationen bruger den samlede viden i Danmark".

Men hvordan vil KUAS sikre at den samlede arkæologiske viden virkelig udnyttes? Vi foreslog i samtalen med Steen Hvass at KUAS tog initiativ til at udarbejde en egentlig handlingsplan i stil med hvad Henrik Thrane efterlyser i sin tale ved Oldskriftsselskabets 175 år jubilæum.

Steen Hvass sagde:

"Man kan ikke grave alt, men heller ikke acceptere at væsentlige fortidsminder ødelægges. Det er nødvendigt at foretage en overordnet prioritering - man må skelne mellem hvad der er væsentligt og hvad der er mindre væsentligt.

Hvad angår den handlingsplan for de dyrkningstruede anlæg, som professor Henrik Thrane efterlyser, så er vi igang med at skaffe et prioriteringsgrundlag - vi er i gang med at udarbejde statusopgørelser: en for ødekirker og en for vrag, og der foreligger allerede en for køkkenmøddingerne og en for marine bopladser. I øjeblikket har vi ikke deciderede planer om sætte flere i gang, for hvis vi har 10 statusrapport kørende på samme tid, bliver focus uklart - de skal jo også følges op. Det vi har gjort hidtil, er i hvert fald at vi har taget nogle udvalgte, meget synlige områder og set på dem. Og lad os lige få dem gjort færdige inden vi starter nye op - erfaringerne med nogle af de færdige statusrapporter har i øvrigt også været lidt skuffende, idet der næsten ikke har været nogen reaktion på dem".

I sin tale ved Oldskriftsselskabets 175 år jubilæum havde Henrik Thrane dog, så vidt vi kan se, en noget anden opfattelse af statusopgørelsernes funktion i forhold til den handlingsplan han foreslår, og han påpegede at statusopgørelserne haster - indenfor alle fundgrupper. Henrik Thrane sagde (*Aarbøger* 1999: 271):

"Recente indsats viser, hvor sårbar vor fortid er. Noget så klassisk i dansk arkæologi, og, skulle man tro, ufordærligt som køkkenmøddingerne (...) har vist sig at være ilde farne. I mere end 11te time har man skaffet et overblik over tilstanden, og den ser ikke god ud. (...) Jeg nævner skaldyngerne, som et godt, om end lidt sent initiativ. Andre exclusive fortidsmindegrupper er under behandling, men det kommer til at vare længe, måske også for længe, før man når raden rundt til de store grupper som gravhøjene, gravpladserne og de almindelige bopladser, der udgør 90% af kilderne.

Denne statusopgørelse er naturligvis en forudsætning for at behandle problemerne fornuftigt og optimalt. Den er et godt signal om at der skal handles nu".

"(...) Statusopgørelsen af kulturarvens tilstand har et andet formål end symptombehandling. Den skal danne basis for en politisk handlingsplan, der - for første gang - søger bag om symptombehandlingen".

I samtalen gik Steen Hvass nærmere ind på tanken handlingsplan - han sagde:

"En Handlingsplan skal være en helhedsplan med henblik på den bedst anvendelse af ressourcerne, og samtidig give mulighed for at opstille konkrete projekter for undersøgelsen af udvalgte dele af de skjulte fortidsminder. Nationalmuseet og lokalmuseerne er nødvendige partnere i varetagelsen af kulturarven. Vi regner med at Nationalmuseet og lokalmuseerne vil kunne komme med forslag til udpegning af vigtige fladmarkspladser inden for deres ansvarsområder, som mindre afgrænsede områder hvor bebyggelseshistorien kan belyses. Det er KUAS's intension at lokalmuseerne bliver de lokale videnscentre i arbejdet med bevaringen af kulturarven".

At frede og bevare in situ er således nok den overordnede målsætning for KUAS's arbejde, men gravning eller andre arkæologiske undersøgelser er absolut ikke ude af billedet. Der skal, med andre ord, som førhen, prioriteres! - mellem hvad der skal fredes, hvad der skal bevares in situ, hvad der skal graves og hvad der må gå til uden en forudgående arkæologisk undersøgelse. De forskellige statusopgørelser og databaser som KUAS, i samarbejde med lokalmuseerne, i øjeblikket arbejder på at etablere, er gode skridt på vejen, men ikke tilstrækkelige.

En forskningsbaseret strategi - retrospektivt

Vi har brug for en strategi som ikke ser på tingene fra sag til sag, men udfra et helhedssyn. Det er nødvendigt, og haster efterhånden gevaldigt, med en mere overordnet og landsdækkende strategi for den samlede arkæologiske virksomhed. En sådan overordnet strategi eksisterer ikke i dag! Set i et retrospektivt lys, mener vi nemlig at der også tidligere har manglet en bæredygtig strategi for den arkæologiske virksomhed - en sådan mangel kan ikke alene begrundes i den daværende lovgivning.

Torsten Madsen pegede således for 15 år siden i artiklen "Prioritering i arkæologien - et diskussionsbidrag" i *Arkæologiske Udgravninger i Danmark* 1987 på:

"Traditionelt har arkæologien (...) været baseret på en positivistisk forskningsmodel. Sat meget firkantet op betyder det, at de data, som arkæologien bygger på (...) er absolutte størrelser, som objektivt kan iagttages og registreres. (...) Udgravning bliver i denne sammenhæng primært en teknisk betonet aktivitet, der er en nødvendig forudsætning for den egentlige forskning, men som ikke i sig selv er en del af den".

"Uden på nogen måde at ville starte en hetz mod alt det, vi i dag indbefatter under begrebet nødudgravninger, finder jeg det meget vigtigt, at vi tager vores forskningsmodel op til revision. Og det må ikke kun ske på det teoretiske plan (...). Det er meget mere vigtigt, at også den arkæologiske praksis ændres.

Forskningen er en erkendelsesproces, der hviler på et samspil mellem teori og praksis. Udgravningssituationen er den vigtigste form for praksis i arkæologien, og følgelig sker den vigtigste del af den arkæologiske forskning ikke bag et skrivebord eller i et magasin. Den sker under selve udgravningen (...)"

"Det synes i dag korrekt at tale om to modstridende prioritetsinteresser i dansk arkæologi. På den ene side har vi det, vi kan kalde den administrative med (...) basis i lovgivningen omkring nødudgravninger, (...) og med baggrund i en forældet forsknings model. (...).

På den anden side har vi den forskningsbetingede prioritering, (...). Den forliger dårligt med det grundlag, som den administrative bygger på. Derfor taler man i dag også om de to typer af gravninger: forskningsgravninger (...), og de antikvariske gravninger, der er museernes pligtgravninger for at redde kildematerialet til Danmarks fortid.

Jo før man indser denne skelnens urimelighed og direkte skadelighed, jo bedre".

Det lykkedes desværre ikke i løbet af 1990'erne, under Rigsantikvarembedet, at få indarbejdet disse synspunkter i administrationen af langt størstedelen af de arkæologiske undersøgelser. Hverken Nationalmuseet, universiteterne eller lokalmuseerne indså dengang i tilstrækkelig grad hvor vigtigt det ville være at prioritere med basis i en forskningsorienteret strategi - og disse institutioner, repræsenteret i Rigsantikvarens Arkæologiske Nævn, indførte derfor ikke en sådan. En afgørende grund hertil - måske nok den væsentligste - var, som Torsten Madsen påpegede, at man betragtede udgravningen som en teknisk betonet aktivitet der ikke i sig selv var en egentlig del af forskning.

Vil Nationalmuseet, universiteterne, lokalmuseerne og KUAS i den nuværende situation ændre syn? Og vil man derfor fremover basere administrationen af alle undersøgelser, in situ bevaringer og fredninger på forskningens præmisser - altså etablere en forskningsbaseret strategi? Eller vil man også i fremtiden fx skelne skarpt mellem forskningsgravninger og nødudgravninger?

En forskningsbaseret strategi - nu og i fremtiden

Det var ikke helt disse spørgsmål der i juli og august 2002 kom op i samtalerne med Steen Hvass og Carsten U. Larsen, men alligevel berørtes - især i samtalen med Carsten U. Larsen - emner som arkæologiske undersøgelser og forskning set i sammenhæng med KUAS's og Nationalmuseets fremtidige roller.

I samtalen med Steen Hvass lød spørgsmålet: "Nu er alle de antikvariske opgaver igen samlet under en hat - hvad er fordelene?" Og han svarede:

"Arkæologisk har vi slået RAS og Kulturhistorisk Kontor fra Fredningsstyrelse sammen. Fordelen ved det er at hele ansvaret for den arkæologiske del af kulturarven er samlet et sted, og derfor kan vi anlægge et samlet syn på hele det arkæologiske område - i KUAS".

I samtalen sagde vi derfor: "Nu er det så KUAS der styrer størstedelen af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed og dermed også forskningen" - Steen Hvass gav svar på tiltale:

"Vi styrer ikke forskningen".

Vi spurgte videre: "Det gør I vel med de undersøgelser der bliver foretaget - de er jo en del af forskningen" - Og følgende replik kom fra Steen Hvass:

"Det er selvfølgelig rigtig nok - men vi styrer ikke universiteternes forskning og heller ikke museernes forskning".

Og vi sagde: "Men undersøgelserne skulle jo gerne være forskning også" - hvortil Steen Hvass svarede:

"Ja, det er så noget andet, men vi kan ikke styre forskningen - men det er klart at vi styrer størstedelen af de arkæologiske undersøgelser".

Vi er af den opfattelse at arkæologiske undersøgelser er videnskabeligt arbejde, og at undersøgelserne er en grundlæggende del af den arkæologiske forskning. Da det største bidrag til arkæologisk forskning kommer fra de arkæologiske undersøgelser, mener vi, at KUAS i høj grad styrer forskningen. Måske ikke fuldstændigt enerådende - men netop gennem prioriteringerne af hvad der skal udgraves, bevares in situ og fredes, lægges betingelser og muligheder for forskningen. Det er derfor afgørende at den prioritering som foregår i KUAS, sker med basis i en forskningsorienteret strategi og ud fra en række dertil knyttede mere specifikke forskningsprogrammer. Kun herved kan der sikres et fornuftigt og optimalt udbytte af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed. Direktøren for Nationalmuseet Carsten U. Larsen udtrykker noget lignende i artiklen "Nationalmuseet og fremtiden", *Danske Museer* nr. 2-3 Juni 2002 side10:

"Efter etableringen af Kulturarvsstyrelsen bliver det spændende at se i hvilket omfang det vil lykkes at ændre forvaltningen af det antikvariske arbejde hen mod forskningsbaserede undersøgelser før indgreb i de antikvariske monumenter".

Og der er ingen tvivl om at netop forskningen og forskningsbaserede undersøgelser ligge Nationalmuseets direktør meget på sinde - i vores samtale med Carsten U. Larsen sagde han bl.a.:

"KUAS har signaleret, det har Steen Hvass i hvert fald signaleret, at han ønsker at ændre forvaltningen af det antikvariske arbejde hen mod mere forskningsbaserede undersøgelser.

Så det er mit håb at KUAS forlods fx vil sige: "hvem kan undersøge de kulturhistoriske betingelser for disse restaureringer?", sådan at restaureringen ikke kun tager udgangspunkt i arkitektoniske hensyn, men også kulturhistoriske hensyn. Og på samme måde med det arkæologiske område bør KUAS i højere grad gå ind med forskningsrettede projekter for profylaktisk bevaring af vores fortidsminder derude - in situ bevaringer. Og der, med de forhold, kommer Nationalmuseet ind som en stærk samarbejdspartner".

"Og det spændende i det her er jo om KUAS vil afsætte resourser til at foretage antikvariske undersøgelser - det har de nok ikke midlerne til - men vil de så gå ind og presse i forbindelse med store restaureringsarbejder i forbindelse med naturgenopretningsprojekter, og sige til dem der sidder på pengene - det har KUAS nemlig magten til at sige - fx: "Der bliver ikke restaureret på denne bygning før end der er lavet en kulturhistorisk undersøgelse, og den undersøgelse skal I betale".

Carsten U. Larsen sagde videre:

"Jeg tror at der kommer til at ske det - ved etableringen af KUAS - at Nationalmuseet vil blive mere synlige i landet, fordi der vil være flere opgaver som er finansieret, og som vi kan byde ind på at få. Men vi vil også selv kanalisere midler hen til det antikvariske område og foretage forskningsbaserede undersøgelser - som f.eks. Tissø-udgravningerne".

"Det er mit håb at vi (Nationalmuseet), ved omprioritering af midlerne, vil kunne lægge flere resourser i det antikvariske arbejde".

"Vi kommer aldrig videre hvis Nationalmuseet ikke laver forskningsgravninger. Jeg er ikke interesseret i, at Nationalmuseet skal varetage nødudgravninger, men vi gør det naturligvis når vi er nødt til det. Efter loven kan man kun udgrave det der direkte er truet af et anlægsarbejde - hvad der ligger uden for dette, vil være en forskningsgravning".

Vi spurgte derfor: "Men kunne man så ikke netop gå ind og bruge nogle ressourcer på at det blev undersøgt - fx en hel gravplads, en hel boplads såfremt der er en forskningsmæssig baggrund herfor?" - Carsten U. Larsen svarede:

"Korrekt, og det er det jeg synes er vores metier - at vælge lige nøjagtig de lokaliteter som er egnede til at grave. Men træerne vokser jo ikke ind i himlen; det er jo ikke den bedste situation vi er i - Nationalmuseet skal spare 22 millioner kr., og hvor skal vi få pengene fra?"

Nationalmuseet bliver nødt til at ofre nogle penge på at kunne fremstå som en troværdig samarbejdspartner - en institution, der kan løfte større opgaver - og jeg håber at jeg kan få resten af Nationalmuseet med på at omprioritere midler til det område".

"Jeg ønsker store, gode med omhu udvalgte forskningsgravninger som kan bringe os videre.

I samtalen sagde Carsten U. Larsen desuden:

"I forbindelser med omorganiseringen på Nationalmuseet må vi synliggøre over for omverdenen, at det antikvariske arbejde vil vi fortsætte - ved at tilføre midler til området i en sådan størrelsesorden at det på den ene side er behersket (fordi der ikke er nogen politisk opbakning til det - det ønsker vi at KUAS og Kulturministeriets departement bakker op om), men på den anden side samtidigt overfor medarbejderne på museet tydeligt bliver signaleret at Nationalmuseets tid ude i marken bestemt ikke er ophørt. Vi har stadigvæk mulighed for at komme ud, og vi vil gøre det i højere grad end vi har gjort tidligere".

Vi spurgte: "Hvad mener du om de statusopgørelser og den handlingsplan som Henrik Thrane har efterlyst?" - og Carsten U. Larsen sagde:

"Jeg er meget for at der kommer en handlingsplan.

Jeg synes at jeg mangler en udmelding fra KUAS om hvordan de vil sørge for at det antikvariske arbejde i højere grad grunder sig på forskning. Den udmelding, den mangler jeg - på skrift - og at hele KUAS bakker op om det og siger: "nu gør vi det". Og jeg har ikke noget imod om det kommer til at ske på bekostning af nødudgravningerne - hvis pengeposen ikke er stor nok. Så synes jeg det er vigtigere at lave in situ undersøgelser for at bevare genstandene m.v. derude, end det er at udgrave ting og sager som måtte være truet.

In situ bevaring for mig er at vi foretager en kulturhistorisk undersøgelse sammen med bevaringsmæssige undersøgelser - og siger: "her bør vi gøre sådan og sådan for at bevare genstandene og anlægene i jorden".

Jeg ser naturligvis gerne at der var penge til begge dele - også nødudgravninger. Men i stedet for at nødudgrave fx 75 lokaliteter, så synes jeg at en prioritering af fx 10 steder er bedre; og så lægge pengene der hvor det er mest hensigtsmæssigt at lægge dem. Jeg er ved at være en lille smule træt af halvt udgravede jernalderboplads. En sådan prioritering kunne jeg godt tænke mig at se, således at man fik samlet pengene omkring større forskningsgravninger, som bragte videnskaben videre".

Alt tyder således på at i hvert fald Carsten U. Larsen og Nationalmuseet ville sætte pris på at den arkæologiske virksomhed i landet blev fortaget ud fra en forskningsbaseret strategi. Når man ser bort fra et begrænset antal statusopgørelser over særlige fundgrupper og museernes registrering af særlig vigtige fundpladser i en database, er der, så vidt vi ved, endnu ikke fra KUAS's side taget egentlige initiativer til at realisere en sådan strategi.

Det Arkæologisk Faglige Råd - hvem skal bestemme?

For at få realiseret en forskningsbaseret strategi og ikke mindst udarbejdet selve komplekset af mere specifikke forskningsprogrammer, der vil være under konstant revision som følge af nye forskningsresultater og mål, er det nødvendigt at forskere ved Nationalmuseet, lokalmuseerne og universiteterne går sammen om arbejdet.

Det kunne være en opgave for det Arkæologiske Faglige Råd, der består af repræsentanter for Nationalmuseet, lokalmuseerne og universiteterne, at organisere. Rådets medlemmer består ifølge KUAS's kommissorium af 8. april 2002:

"(...) af seks medlemmer:

- Et medlem udpeges i fællesskab af Københavns Universitet, Institut for Arkæologi og Etnologi, og Aarhus Universitet, Institut for Arkæologi.
- Et medlem udpeges af Nationalmuseet.
- 4 medlemmer vælges af og blandt de museer under museumsloven, der varetager et arkæologisk ansvarsområde, herunder 1 medlem, der varetager et marinarkæologisk ansvarsområde.

Det Arkæologiske Faglige Råd beskikkes af Kulturarvsstyrelsen for 3 år af gangen. Kulturarvsstyrelsen udpeger formand og næstformand blandt de valgte rådsmedlemmer".

Men med oprettelsen af KUAS er der formelt sket et tilbageskridt med hensyn til Nationalmuseets, lokalmuseernes og universiteternes indflydelse på tilrettelægningsen af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed m.v.

Da Det Arkæologiske Nævn blev nedsat i 1984 (efter at det arkæologiske undersøgelsesarbejde i 1983 var blevet overført til Kulturministeriet fra Miljøministeriets Fredningsstyrelse), var det med det formål at genskabe Nationalmuseets og de lokale museers centrale placering ved tilrettelæggelsen af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed.

Det Arkæologiske Nævn havde derfor som opgave at fastlægge generelle principper for undersøgelser, at medvirke ved prioriteringen af anvendelsen af de statslige midler til arkæologiske undersøgelser samt at sørge for, at eksisterende erfaring og specialviden blev stillet til rådighed i undersøgelsesarbejdet. Endvidere var det Det Arkæologiske Nævns opgave at sikre en faglig forsvarlig kvalitet i feltarbejde, dokumentation, konservering og publikation. I bilag 3 til Betænkning nr. 953 om samarbejdet mellem fredningsmyndighederne og museerne fra 1982 står der i "Udkast til forretningsorden for Det Arkæologiske Nævn":

§ 2. Det Arkæologiske Nævn har følgende opgaver:

- 1) at samordne det arkæologiske undersøgelsesarbejde i hele landet,
- 2) at formulere retningslinjer for indsamling og undersøgelse af arkæologisk materiale samt for fordeling af disse arbejdsopgaver."

Vigtigt var det desuden at Det Arkæologiske Nævn havde afgørelseskompetence. I Betænkning nr. 953, om samarbejdet mellem fredningsmyndighederne og museerne fra 1982 på side 49, står der således:

"at udvalget kan tilslutte sig, at det tillægges Det Arkæologiske Nævn afgørelseskompetence for så vidt angår en række spørgsmål om samordning af museumsvesenets samlede virksomhed på undersøgelses-, konserverings- og opbevaringsområdet."

Nu har man i stedet fået Det Arkæologiske Faglige Råd der er underlagt Kulturarvsstyrelsen, og ifølge KUAS's kommissorium af 8. april 2002 er:

"Det Arkæologiske Råd (...) nedsat i overensstemmelse med bemærkningerne til lov nr. 473 af 7. 6. 2002 om museer:

Råder har til opgave at rådgive Kulturarvsstyrelsen om:

- Museernes arbejdsplaner og samordningen af forskning, undersøgelse og indsamling inden for det arkæologiske område.
- Ændringer af museernes ansvarsområder
- Ansøgninger om statsanerkendelser
- Kvalitetsvurdering af museerne
- Prioritering og gennemførelse af udgravninger i henhold til museumslovens kap.8.
- Vurdering af modtagne ansøgninger inden for eget fagområde med henblik på rådgivning om fordeling af bevilling under museumslovens § 16 stk. 1-3

Rådet kan efter anmodning fra Kulturarvsstyrelsen eller på eget initiativ tage faglige spørgsmål op til behandling, herunder opfordre Kulturarvsstyrelsen til at igangsætte konkrete udredningsopgaver".

Det Arkæologisk Faglige Råd er kun rådgivende og har dermed organisationsmæssigt fået en svagere position end den Det Arkæologiske Nævn havde. Nævnet tilrettelagde sammen med Rigsantikvaren den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed, og havde afgørelseskompetence i samordningen af den samlede arkæologiske undersøgelsesvirksomhed. Hertil sagde Steen Hvass i vores samtale:

"Kommisorerne er lavet ens for alle tre råd. Faktisk, har man gjort det da man konstruerede dette system - altså KUAS og rådene - at man som udgangspunkt for formulering af kommissorierne, brugte Det Arkæologiske Nævns måde at gøre tingene på. Ved udarbejdelsen af kommissoriet har vi lagt megen vægt på at det Det Arkæologisk Faglige Råd fik de samme opgaver som Det Arkæologiske Nævn havde. Formuleringen er blevet anderledes, men jeg mener at indholdet - og dermed Det Arkæologisk Faglige Råds opgaver - er det samme som var Det Arkæologiske Nævns.

De afgørelser som KUAS skal tage, sker efter samråd med Det Arkæologisk Faglige Råd. Det Arkæologiske Nævn var mere sagsbehandlende; Det Arkæologisk Faglige Råd er derimod med til at fastlægge de overordnede retningslinjer for bl.a. prioriteringen af undersøgelserne, således at den daglige prioritering kan fortages af Fortidsmindekontoret."

I Det Arkæologiske Nævns tid fik man ikke skabt grundlag for en mere forskningsorienteret prioritering af undersøgelsesvirksomheden. Men hvis vi - som fagfolk og forskere i den arkæologiske kulturarv -målrettet skal kunne opfylde moralen og etikken i Maltakonventionen og den nye museumslov, er det nødvendigt at Det Arkæologisk Faglige Råd (til trods for dets manglende afgørelseskompetence) i samarbejde med landets arkæologer fra lokalmuseer, Nationalmuseet, universiteter, KUAS og andre steder, realiserer en forskningsbaseret strategi.

Det skal dog endnu engang understreges at landets arkæologer ikke i nogen lov, kommissorium eller forretningsorden er lovsikret reel indflydelse. Så det er nok en god ide - for den arkæologiske kulturarvs skyld - ikke udelukkende at regne med at repræsentanterne i Det Arkæologisk Faglige Råd kan klare ærterne alene. Vi må også finde nye måder og gå nye veje.

Afslutning

Denne artikel har været bygget op omkring en række citater i et forsøg på at finde retning for og svar på spørgsmålet: "hvordan kan vi sikre den arkæologiske kulturarv nu og i fremtiden?". Det er ikke noget nemt spørgsmål at svare på, og et klart og udførligt svar findes da heller ikke i denne artikel. Men det er en begyndelse. For med herværende udvalg af røster, fra det arkæologiske fags fortid og nutid, er brudstykker af en nødvendig diskussion blevet fremhævet, og vi håber at flere arkæologer i den nærmeste fremtiden vil tage ordet så dansk arkæologi samlet kan finde svar.

Artiklen har, som sagt, ikke kunnet byde på udførlige svar, men vi vil mere generelt slå til lyd for:

1. At Maltakonventionen snarest bliver ratificeret af det officielle Danmark - og at vi arkæologer aktivt arbejder herfor.
2. At der etableres en overordnet forskningsbaseret strategi for KUAS's administration af den arkæologiske kulturarv.
  - at der til strategien udarbejdes et kompleks af mere specifikke forskningsprogrammer.
  - at al arkæologisk undersøgelsesvirksomhed betragtes som en del af den egentlige forskning.
3. At landets arkæologer og alle arkæologiske institutioner får en reel indflydelse - nu og i fremtiden - på strategi og prioriteringer m.v.

Sammen må vi arkæologer finde måder og veje hvorpå vi kan få indflydelse på hvordan målet nås - at sikre den arkæologiske kulturarv.